

Türkiye'nin Uluslararasılaşması Yerine Ulusallaşması

Türkiye demokrasiye geçiş evrimini kendilerine kurucu unsur payesini silah ve hukuku güç olarak kullanan güç odaklarının oluşturduğu anti demokratik sistem ve yapılanmalardan dolayı evrensel normlarda demokratik sistem yerine, bölgesel dinamiklere göre zaman, zaman değişime tabii tutulan yerel demokrasi diye tanımladığım bir sistemle çok partili siyasi hayata geçişi yine dış odaklı icazetle oldu.

Çok partili siyasi hayata geçişin önemli nedenlerinden birinin, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda yaşanan gelişmeler olduğu bilinen bir husustur. Ancak çok partili siyasi hayat sonrası demokratik düzen çok uzun sürmemiştir; kısa bir süre sonra gerçekleştirilen askeri darbe ile sekteye uğratılmıştır. Darbe sonrasında devlet yeniden yerel demokrasi anlayışıyla kurgulanmış ve yapılandırılmıştır. Bir yandan askeri/sivil bürokraside ve üniversitelerde geniş kapsamlı tasfiyeler yapılırken, diğer yandan yeni Anayasa ile çok titiz biçimde bu yeni kurguya uygun bir devlet yapılanması oluşturulmuştur.

ULUSLARARASI YERİNE ULUSAL YAPILANMA

Çok partili siyasal hayata geçildikten sonra kabul edilen 1961 ve 1982 Anayasaları, her ne kadar Cumhuriyetin nitelikleri arasında ‘‘insan hakları ‘’, ‘‘hukuk devleti’’ ve ‘‘demokratik devlet’’ gibi ilkelere yer vermişse de; bu bağlamda kendine özgü bir yaklaşım benimsemiştir. Bunun sonucu olarak her iki anayasa dönemi uygulamalarında anayasadan kaynaklanan nedenlerle insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri ile çelişen önemli sorunlar ortaya çıkmıştır.

1961 Anayasası'nda hiç bir zaman pratikte uygulanmayan teoride kalmış ve ilk kez Cumhuriyetin nitelikleri arasında insan haklarına dayanan, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkelerine ve bu ilkelerin gereği olan kurum ve kurullara yer verilmiştir. 1961 sonrasında yargısal denetim etkinliğini sağlayacak mekanizmalar olarak Anayasa Mahkemesi ve Danıştay oluşturulmuş, ayrıca yargının bağımsızlığının tesisi amacıyla Yüksek Hâkimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu öngörülmüştür. Ancak, ilk bakışta olumlu karşılanabilecek bu yeniliklerin uygulamada farklı sonuçlar doğurduğu, Anayasa Mahkemesi örneği başta olmak

üzere görülmüştür. Zira Anayasa Mahkemesi göreve başladığı günden itibaren insan hakları ve demokrasi doğrultusunda hareket etmek yerine devleti koruyucu bir yaklaşım geliştirmiş; siyasal hayatın yapı ve işleyişine yönelik kararları sürekli tartışma konusu olmuştur.

Söz konusu sorunlu yaklaşımın, 1982 Anayasası'nda da devam ettiği görülmektedir. 1982 Anayasası'nda bu noktada 1961 Anayasası'ndan en önemli farkı, devletçi/vesayetçi tercihi saklı değil, daha açık biçimde ifade etmiş olmasıdır. Zira 1982 Anayasası'nın gerek başlangıç kısmında ve gerek maddelerin kurgulanmasında, devlet ve devletin kutsallığı çok belirgin biçimde insan haklarının önüne geçirilmiştir.

VESAYET SORUNU

Türkiye'de demokrasiye geçiş sonrasında yaşanan gelişmelere ve demokratik rejimin işleyişine bakıldığında göze çarpan önemli bir özelliğin " vesayet " olduğu görülmektedir. Vesayet olgusu, hem askeri darbe ve muhtıralarda hem de 1961 ve 1982 Anayasalarının işleyişinde kendisini göstermektedir. Seçimle göreve gelen iktidarların 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri darbeler ile devrilmesi ve 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 tarihlerinde iktidarları hedef alan muhtıralar, vesayet aktörlerinin gücünü göstermektedir. Sahip oldukları güç, vesayet aktörlerinin siyasi iktidarlar karşısında konumlarını pekiştirecek bir anayasal yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Vesayet bağlamında en önemli kurumlardan birisi Milli Güvenlik Kurulu (MGK) olmuştur. 1961 Anayasası ile anayasal düzeyde bir kurum olarak düzenlenen MGK, milli güvenlik konularında siyasi iktidarlara yardımcı olmak üzere getirilmişti. Ancak özellikle askeri yetkililerin kuruldaki ağırlığı dolayısıyla MGK'da alınan kararlar adeta siyasi iktidarlar açısından bağlayıcı olarak algılanmaktaydı. Ayrıca milli güvenlik kavramının geniş kapsamlı biçimde tanımlanması nedeniyle, askerler, siyasi iktidarların yetkilerine de müdahale edebilmekteydiler. MGK'da ki en önemli ve anti demokratik yapılanmaların başında bu kurulda ana muhalefet partisinin temsil edilmemesidir. Türkiye'yi yönetmeye talip en yakın kurumun başkanı şu an bile MGK' da yer almıyorsa hangi evrensel hukuk ve demokrasiden bahsedebiliriz.

Türkiye'deki vesayet olgusu bağlamında silahlı kuvvetler dışındaki erkler ve bürokratik aktörler de unutulmamalıdır. Bunlar içerisinde yargı özel bir önem taşımaktadır. Zira verdiği kararların bağlayıcı olması ve başka bir kamu erkinin denetimine tabi olmaması dolayısıyla yargı daha farklı bir konumdadır. Yargı kararlarının bağlayıcılığı bir hukuk devletinde yargının,

hukuki esas olarak karar vermesi nedeniyledir. Bununla birlikte eğer yargı, hukukun ötesine geçerek karar alıyor ve bu kararlar yine de bağlayıcı oluyorsa, böyle bir durumda rejimin işleyişi hukuk devleti ilkesinin tamamen dışında gerçekleşmiş olacaktır. Nitekim Türkiye’de yüksek yargı organlarının, geçmişte Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın bazı kararlarında daha bariz biçimde görüldüğü üzere, söz konusu vesayetçi anlayış doğrultusunda hareket ettikleri ve kararlarını şekillendirdikleri pek çok örnekle karşımıza çıkmaktadır.

HUKUK DEVLETİ VE YARGI

Hukuk devleti ilkesinin esası, kamu erkini kullanan tüm kişi ve kurumların hukuka bağlı olmasıdır. Hukuk devletinde yasama ve yürütme ancak hukukun öngördüğü sınırlar dâhilin de yetkilerini kullanabilir. Söz konusu erkler hukuka uygun olmayan tasarruflarda bulunduğu, yargı denetimi zorunlu bir mekanizma olarak devreye girer. Bu nedenle hukuk devletinde yargı denetiminin ve yargı erkinin siyasi sistem içerisinde özel bir konumu bulunmaktadır. Yargı, niteliği gereği hukuku ve insan hakları ilkelerini esas olarak karar vermek durumundadır. Gerçekleştirdiği denetimde dayanacağı kuralların her zaman tam anlamıyla açık olması da mümkün değildir. Bu gibi durumlarda yargı, yapacağı yorumlarda özgürlükçü ve hukukun genel ilkeleri doğrultusunda bir içtihat sergilemelidir. Ancak bu şekilde hareket etmesi durumunda yargı, hukuk devletindeki işlevine uygun bir konuma gelebilir.

Bununla birlikte Türkiye’de yakın dönemde yargının tam anlamıyla bu işleve uygun biçimde hareket ettiğini söyleyebilmek güçtür. Zira özellikle konjonktürel olarak vesayet aktörlerin etkin olduğu dönemlerde veya vesayetçi anlayışın baskın olduğu durumlarda yargı, hukuk ve özgürlüklerden ziyade devletin tutumu ve ideolojik tercihler doğrultusunda kararlar verebilmektedir. Bunun yanında yargı, ölçüt olarak aldığı hukuk normunun evrensel standartların gerisinde kalması nedeniyle hukukun nedeniyle üstünlüğü ilkesini zedeleyecek kararlara da imza atabilmektedir. Bir diğer önemli husus ise yargı mensuplarının yetiştirilmesi ve birikimi ile ilgilidir. Tüm bu nedenlerle Türkiye’de hukuk devletinin hayata geçirilebilmesi ve yargısal vesayetin sonlandırılması noktasında değişik raporlara da konu olan önemli sorunlar ve aksaklıklar kendisini göstermektedir. Sonuçta yargı, hukuk devletinde kendisinden beklenileni tam anlamıyla veremediğinden yapılması gereken reformların önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Yerel demokrasinin yerine uluslararası standartlarda bir demokratik sistem Anadolu insanı yani Türkiye’nin olduğu kadar tüm coğrafyamızın geleceği açısından da elzemdir.